

Yulia Nikolova

(Bulgaria Paisii Hilendarski University of Plovdiv)

Vazov's First Literary Award

Abstract: The bestowal of Lady Strangford's medallion to Vazov for his work written in her honour upon her arrival in Bulgaria in 1876 is usually regarded as an act of momentary benevolence on her part that occurred in the course of their meeting. However, articles published in Bulgarian newspapers at the time interpreted this gesture as Vazov's first literary award. In an article and a statement, D. Kotsov refuted the assumption that the two had met in person and asserted instead that the medallion was commissioned exclusively for the poet and was crafted in Constantinople and sent to Romania, where Vazov resided at the time.

Keywords: Ivan Vazov, Lady Strangford, medallion, D. Ts. Kotsov, Nova Bulgaria (New Bulgaria) newspaper, first literary award

Юлия Николова

(България, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“)

Първата литературна награда на Вазов

Всеизвестно е, че през 1876 г. лейди Емили Странгфорд, поласкана от публикуването на Вазово стихотворение, написано в нейна чест, подарява на младия поет медальон, съдържащ два портрета - нейния и на съпруга ѝ.

Историята на този медальон, с някои различни отсенки и тълкувания, е разказван нееднократно в пресата ни. Снимка на медальона и кратък разказ за него са представени от Катя Зографова в книгата ѝ „Хроника на Вазовия род“ (Зографова/Zografova 2020: 70-71). Зографова посочва, че през 1910 г. Вазов подарява медальона на Евгения Марс. В записка, направена десетилетие по-късно, Евгения Марс погрешно изписва, че портретите в него са на лейди Странгфорд и на брат ѝ. Като коригира грешката, Катя Зографова съобщава, че той се пази в наследничка на Евгения Марс. През 2021 г., при откриване музейна сбирка в с. Петрич (Златишко), посветена на събитията от 1876 г., наследниците на Евгения Марс подаряват ценната реликва в знак на това, че Петрич е едно от селищата, в които известната благодетелка създава една от шестте болници за пострадалите през Априлското въстание и подпомага материално населението – жест, достоен за уважение. Така съвременните потомци отдават почит към лейди Странгфорд и нейното дело.

И, въпреки че винаги се говори за медальона като жест към Вазов, той не се осмисля и оценява като литературна награда, а по-скоро като скъп спомен от лейди Странгфорд.

С други очи гледат на събитието съвременниците на поета. Във възрожденската публицистика той е тълкуван като поклон пред творческата дарба на младия творец, автор вече на една стихосбирка. Във вестник „Нова България“ са публикувани съобщение (бр. 54 от 1876 г.) и обширна статия (бр. 55 от 1876 г.), като изрично е подчертано, че

„тази му първа награда ... е знак на неговата отлична способност по тази част на изящност“¹. Възхвалата и преклонението е отправено не толкова към благодетелката, въпреки че ѝ е отделено нужното внимание, колкото към поета.

Причината за постепенното изместване на акцента от Вазов към лейди Странгфорд и към изображенията в медальона е свързано с дълбокото уважение към стореното от нея и съпруга ѝ. Дължи се и на изключителната скромност на поета, който се опитва веднага да тушира възторжените отзиви на почитателите си, пророчески видели в негово лице раждането на един изключително талантлив творец.

Всъщност Вазов публикува две стихотворения, посветени на лейди Странгфорд, в цариградския вестник „Напредък“. След първото – „Приветствие на Леди Странгфорд“, е означено: „Сопот, 2 дек. 1875“². Второто, под заглавие „За нашата благодетелка“, е отпечатано близо година по-късно (при пристигането на лейди Странгфорд в Цариград), а в края му е отбелязано: „Драгоево [до Букурещ], 19 окт. 1876“³. И в двете стихотворения се изразява мисълта, че лейди Странгфорд е продължителка на делото на покойния си съпруг – лорд Пърси Странгфорд, дългогодишен дипломат в английското консулство в Цариград, радетел и на идеята за независимост на българската църква, починал през 1869 г. на 42-годишна възраст.

В първото от тях поетът изповядва:

Той пръв милостиво
погледна към нас

.....

Ний народ сме скромни,
не можем вдига
за неговий спомен
паметник огромен
от бронза сега.

Но в гърди ви траят
горещи сърца
кои не забравят
тия, що ни правят
добро на света.

Второто е с по-силен акцент върху делото на лейди Странгфорд („пълна с чувства благородни// идеш ни на помощ днес“), но отново е подчертано:

На Странгфорда наш делото
ти прегърна със любов,
ти обади ни се в злото,
чу печалния ни зов.⁴

В останената през 1921 г. бележка, освен неточността на заглавието на творбата, Евгения Марс допуска и друга грешка, която прави жеста на английската благородничка изключително сантиментален:

Като се срещнала с Иван Вазов, откачила го [медальона, б.м. ЮН] и го дала в знак на благодарност за посветеното ѝ стихотворение „На Леди Странгфорд“...

---

¹ В. „Нова България“, бр. 54 от 17 дек. 1876 г., с. 4 (211), бр. 55 от 23 дек. 1876, с. 1 (212).
Заб. Статията в бр. 55 е без заглавие (вероятно приета като продължение от бр. 54), а в края ѝ е отбелязано: „Гюргево, 23 дек. 1876. Д. Ц. Коцов“.

² В. „Напредък“, бр. 78 от 24 януари 1876.

³ В. „Напредък“, бр. 105 от 29 окт. 1876 г.

⁴ Пълно събрание съчиненията на Ивана Вазова. 1911, с. 61–63.

Тази сцена на дарителския жест и до днес вълнува въображението. И ни се иска точно тя да остане завинаги в мислите и в сърцата ни.

Всъщност Иван Вазов не се е срещнал лично с лейди Странгфорд. По времето, когато през октомври 1876 г. тя се озовава на българска земя, Вазов е в Букурещ. Престоят на лейди Странгфорд трае само няколко месеца – до април 1877 г. Пристигайки най-напред в Пловдив, тя веднага се отправя за Батак, а в продължение на останалото време посещава около 59 селища от Южна България, пострадали при потушаване на Априлското въстание.

Лейди Странгфорд е принудена да напусне набързо България по здравословни причини.

Строгостта на климата и разклатеното ми вече здраве ме заставят да напусна, което правя съвсем против волята си ...⁵ (Маринов/Marinov 2008)

– изповядва тя в писмо, с което се извинява за внезапното си тръгване. То е публикувано в бр. 18 на сп. „Зорница“ от 14/26 април 1877 г. В него отбелязва:

Ако Вий дължите много на английския народ, на неговото съчувствие, на неговата щедрост и на неговото богато благодаяние, то аз му дължа един двоен дълг от признателност: първо, за всичката помощ, която даде на Вас, моите приятели, и второ – за това, че ме остави аз сама да донеса тая помощ. Вий знаете, ако мога тъй да се изразя, всеки грош, който похарчих за Вас, премина през сърцето ми. Аз съм ви обичала от шестнадесет години насам, за любовта на мъжа ми, и единственият светъл лъч на моя вдовски живот е било делото, което аз бидох повикана да извърша помежду Ви [...] Аз благодаря от дълбочината на сърцето си за добрината, що показахте към мене, за труда, що сторихте да ме посрещнете и за горещо сърдечния прием, що ми направихте в Пловдив, Карлово, Сопот, Панагюрище и други места.⁶

То завършва и с точна датировка и подпис:

Пловдив 4/16 април 1877, Виконтеса Странгфорд⁷.

Вазов получава медальон от лейди Странгфорд два месеца след пристигането ѝ по българските земи. В бр. 54 на в. „Нова България“ от 17 декември 1876 г. има съобщение от Димитър Д. Коцов, в което е отбелязано:

Нашият млад поет г. Вазов са е удостоил да получи тия дни за награда на отличната си поетическа дарба златен [сребърен, б.м.ЮН] медальон, проведен нему от познатата на читателите ни благородна англичанка Леди Странгфорд. Тая образована и благородна българофилка благоволила да награди нашия поет за своето към нея поетически приветливо творение, напечатано наскоро у издавания в Цариград български вестник „Напредък“. Когато един българин, познайник на милостивата към злочестия ни народ и благородна Г-жа, превел и представил поклоненото ней стихотворение, тя се обрадвала и изведнъж поръчала да се изработи един медальон с нейния образ, наедно с образа на покойния ѝ съпруг Странгфорда. До път ние ще поговорим повече върху тая награда.⁸

В следващия брой на вестника Димитър Коцов (плевенчанин, възпитаник на Габровското училище, живял сред българската емиграция в Румъния, учител, а след Освобождението поддиректор на Народната библиотека в София и др), явно изкушен от ма-

---

⁵ Маринов, А. Малко известни документи за Лейди Странгфорд. 2008

⁶ Пак там

⁷ Пак там.

⁸ Коцов, Д., в. „Нова България“, 1876.

гията на словото, продължава своя разказ за Вазовата награда. Материалът му, публикуван на цялата първа страница на вестника, завършва с подпис „Д. Ц. Коцов, Гюргево, 23 дек. 1876“. Прекланяйки се пред таланта на своя съотечественик (по-млад от него с двадесет и три години), с когото явно се е запознал като емигрант в Румъния, Коцов упреква българите, че не умеят да оценят достойните за възхвала сънародници.

Само ще споменем тука – пише той – че и у нас съществуват Шекспировци, Дантевци, Гетевци, Декартовци, Жан-Жак-Русовци и пр., с които се гордеят другите националности. Ако техните потомци с уважение са покланят на техните изящни творения, то и ние имаме пълно право да са покланяме пред изящните творения на нашите гениални творци. Но правим ли го? За нас нашето е сѐ лоше и нехилито, а чуждото добро и похвално, когато ние първо трябва да уважаваме своето, та тъй да имаме понятие от уважение към чуждото. Но, както и да е, нека за сега прикажем относително за поетическата дарба на един наш младеж. Думата ни е за г. Ив. Вазов, който, тъй да кажем, по своята поетическа живост и гений надминува сичките токуречи до сега познати у нас поети. Той умее да схваща великолепните и изящни страни на въображението. С неговите отлични стихове са е красила и „Нова България“ - у няколко от предишните броеве читателите ни са видели стиховете с подпис Пейчин и вярваме, че секи му са е усладило прочитането им. ...Земете напр. наскоро печатаната книжка „Пряпорец и гусла“ и ще видите какви хубави нагласени стихосложения има в нея.⁹

Следва отново подробно описание на историята с дарителския жест на лейди Странгфорд. От него става ясно, че английската благородничка се запознава с творбата на Вазов при пристигането си в Пловдив:

Това негово творение [на Вазов, б.м. ЮН] било преведено на английски език и прочетено на благородната Леди Странгфорд при нейното тържествено дочакване от нашите сънародници в Пловдив. Очарована ... милостивата и добрата англичанка помолила присъстващите да я запознаят с този даровит поет, като казала: „Желая, г-да, да се запозная с този мой непознат приятел. Кажете ми, моля, кой е и къде живее той?“¹⁰

Въпросът на лейди Странгфорд е последван от отговор, че – подобно на мнозина българи, авторът на творбата е скиталец в чужбина:

Следователно, благородна госпожо, с жалост сме принудени да Ви навестим, че и този наш българин е далеч прогонен, [...] той се намира сега в престолния румънски град Букурещ, дето оплаква горчивата съдба на нашето до вчера прекрасно и сега разорено отечество [...] Да, благородна госпожо, което подир малко и Вие ще да гледате с очите си ...¹¹

Димитър Коцов завършва текста си с информация, че лейди Странгфорд поръчва в Цариград да бъде направен специален сребърен медальон. И, продължава авторът:

този дар пристигна тука през деня си от Цариград и нашият млад поет го прие с голяма благодарност¹².

От публикувания материал във в. „Нова България“, направен по време на събитието, става ясно, че Вазов не се е срещал лично с лейди Странгфорд. Запознанството ѝ с Вазовата творба става в Пловдив, а той по това време е в изгнание, далеч от отечеството

⁹ Коцов, Д. Ц., в. „Нова България“, 1876.

¹⁰ Пак там.

¹¹ Пак там.

¹² Пак там.

си. Медальонът поетът получава два месеца по-късно от случката, станала в Пловдив. Димитър Коцов пише, че медальонът е специална поръчка, изработен е в Цариград и е предназначен единствено за Вазов, т.е. не е носен от лейди Странгфорд. Изпратен е до Вазов от Цариград в Букурещ. Дори може да се посочи и времето на получаването – в навечерието на Коледа. В статията си, писана в Гюргево на 23 декември 1876 г., Коцов е отбелязал:

Този дар пристигна тука през деня си от Цариград и нашият поет го прие с голяма благодарност.¹³

Точно в този контекст, в посоченото досега, са и заключителните думи на Коцов, че това е първото голямо признание на Вазовия талант:

С тази награда благородната англичанка въздига монумент на незабвеност, както в сърцето на заслужившия тази чест поет, така и в сърцето на целия български народ, който знае високо да цени подобна награда. А доколкото за даровития наш поет, аз му честитя от душа и сърце тази му първа награда, която е знак на неговата отлична способност по тази част на изящността.¹⁴

Ако се върнем към съобщеното в двата материала, публикувани във в. „Нова България“, става ясно, че лейди Странгфорд успява да разбере казаното в творбата, благодарение на направен превод на английски език (вероятно устен), но името на преводача не е посочено. В тях е посочено само, че

един българин, познайник на милостивата към злочестия ни народ и благородна Г-жа, превел и представил поклоненото ней стихотворение

и че

това негово творение [на Вазов, б.м. Ю.Н.] било преведено на английски език и прочетено на благородната Леди Странгфорд при нейното тържествено дочакване от нашите сънародници в Пловдив.

Без да имаме точни данни може да предположим, че този жест е направен чрез съдействието на Деймс Франклин Кларк и осъществен от негов ученик. За Джеймс Кларк се знае, че от 1859 г. е мисионер в Пловдив, основател е на Американския богословски колеж, а по време на Априлското въстание е първият чужденец, посетил разрушените български селища и съставил списъци на жертвите и разрушенията. В продължение на шест месеца (от 28 август 1876 г. до 1 март 1877 г.) той работи като координатор при разпределянето и разнасянето на помощи на пострадалите в Пловдивска област, предоставени от два фонда: Централния благотворителен фонд в България, със седалище Цариград, и тоя на лейди Странгфорд.¹⁵ Знае се също, че по препоръка на Джеймс Франклин Кларк неин преводач и секретар става ученикът му Вълко Шопов¹⁶. По-късно, пак по препоръка на Кларк, той е едно от момчетата, които лейди Странгфорд отвежда в Лондон да продължат образованието си в областта на естествените науки. Когато Вълко Шопов напуска Лондон, в знак на приятелство лейди Странгфорд му подарява хербария си, изработен в периода 1843–1846 г., когато тя пътува с корабите на баща си – контраадмирал

---

¹³ Пак там.

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Вж. Ангелова. Трудът на Джеймс Ф. Кларк „Библейските дружества, американските мисионери и националното възраждане на България, 2007; Несторова. Американски мисионери сред българите (1858-1912), 1991, с. 88–89

¹⁶ Вж. Ганева. Кметът Вълко Шопов кръщава улица на лейди Странгфорд, 2009; Балчев, В. Не забравяйте! Бъдещият кмет на Пловдив Вълко Шопов е отличен от елитния Kings College. – Пловдив прес, 24. 03.2024.

сър Френсис Бофор из Ориента.¹⁷ След завръщането си Вълко Шопов става учител, а в периода май 1906 – април 1908 г. е кмет на Пловдив. Той е същият, когото Алеко Константинов среща на Чикагското изложение и споменава за него в пътеписа си „До Чикаго и назад“. Мълвата твърди, че симпатии на лейди Странгфорд към младия ѝ преводач е причина да се върне след няколко години отново в Пловдив.¹⁸ Завинаги в Пловдив остава и бюрото ѝ, което тя е ползвала при мисията си още от 1876 г.

Материалите, публикувани във възрожденския печат, са безспорно по-точната версия от митологизираните разкази, свързани с медальона на лейди Странгфорд. Потвърждава го и отговорът на самия Вазов, публикуван в бр. 58 от 6 ян. 1877 г. на в. „Нова България“. Той изрично подчертава, че сувенирът не е получен лично, а му е изпратен. Писмото му до редакцията на вестника разкрива и високата нравственост на поета, опитващ да смекчи хвалебствените думи, казани от Димитър Коцов.

В 54-ий брой (всъщност вж. бр. 54 и 55, бел. моя ЮН) на почитаемия ви лист – пише Вазов – аз прочетох една доста дължка статия, в която авторът, като заема повод от сувенира, пратен мене от Леди Странгфорд, намерил за добро да занимае с моята скромна личност читателите, като ѝ приписува качества и преимущесва, които никога не съм имал, нито мога да имам претенция да притежавам. Аз напълно оценявам дружеските чувства на Автора към мене, що са въодушевявали и неговото чисто намерение да ма насърчи, за което му благодаря искрено. Но мисля, че, както имам право да опровергавам злонамерените и несправедливи укори, които биха се явили срещу мене, така също скромността ми заповядва да отблъсна всичките незаслужени и прекалени хвалби, които би имале за предмет личността ми, от каквито чувства и да са биле вдъхнати.

Прочее, между другото, аз съжалявам почитаемия автор за увлечението му, дето прави сравнение с оние гениални мъже, които са гордост на човечеството и на които имената трябва да произнасяме с благоговение, мене, казвам, който при тяхното величие съм малък и незначителен, както е бледата звездичка при заслепителното сияние на слънцето. Като правя това признание, аз вярвам, че изпълнявам една дължност не само към мене си, но и спрямо уважаемата публика, която праведно би претълкувала неблагоприятно мълчанието ми в тоя случай.

Приемете, моля Ви, уверението на моето почитание към Вас.

Букурещ, 26 декември 1876. И. Вазов “

Така скромността на поета и времето заличават прозрението на Вазовите съвременници. Медальонът, приет преди всичко като куртоазен акт на внимание от страна на английската благородничка, и до днес не се оценява и осмисля като първа литературна награда. Но в пророческия смисъл на думата той е точно такъв.

ЛИТЕРАТУРА

Ангелова 2007: *Ангелова, П.* Трудът на Джеймс Ф. Кларк „Библейските дружества, американските мисионери и националното възраждане на България. – В: НБУ, Годишник на департамент „История“. Т.2, с.185 (Angelova 2007: *Angelova, P.* Trudat

¹⁷ Сега хербарият се пази в отдел „Специални сбирки“ към НБ „Иван Вазов“ - Пловдив.

¹⁸ В източниците, ползвани за тоя текст, са посочени две различни години 1880 г. и 1884 г. В Plovdiv Time, 16. 03.2020 годината е 1880, а в : Маринов, Ал. Лейди странгфорд и Перушица. – LiterNet, 31.07.2006, № 7 (80) – годината е 1884 г. Последната трябва да е по-достоверна, защото Ал. Маринов цитира в. „Народний глас“ (Пд), бр.487 от 14 юни 1884 г.

- na Dzheyms F. Klark KBibleyskite družestva, amerikanskite misioneri i natsionalното vazrazhdane na Balgaria. – In: NBU, Godishnik na departament „Istoriya“. T.2, s.185).
- Вазов 1877: *Вазов, Иван*. Писмо до редактора на "Нова България". -В: в-к „Нова България“, г. I, бр. 58, 6 ян., с.4 (228) (Vazov 1877: *Vazov, Ivan*. Pismo do redaktora na "Nova Balgaria". -In: v-k „Nova Balgaria“, g. I, br. 58, 6 yan., s.4 (228).
- Вазов 1911: *Иван Вазов*. Пълно събрание съчиненията на Ивана Вазова. Т. I. Лирика (1875–1880). С. Книгоизд. Ал. Паскалев, с. 61–63 (Vazov 1911: *Ivan Vazov*. Palno sabranie sachineniyata na Ivana Vazova. T. I. Lirika (1875–1880). S. Knigoizd. Al. Paskalev, s. 61–63).
- Ганева 2009: *Ганева, В*. Кметът Вълко Шопов кръщава улица на лейди Странгфорд. Plovdiv–online, 30 окт. (Ganeva 2009: *Ganeva, V*. Kmetat Valko Shopov krashtava ulitsa na leydi Strangford. Plovdiv–online, 30 okt.)
- Зографова 2020: *Зографова, К*. История на Вазовия род. С. Изд. „Захари Стоянов“, с.70 - 71 (Zografova 2020: *Zografova, K*. Istoriya na Vazoviya rod. S. Izd. „Zahari Stoyanov“, s.70).
- Коцов 1876: *Коцов, Д*. Награда със златен медальон. -В: в-к „Нова България“, бр. 54, 17 дек., с. 4/211 (Kotsov 1876: *Kotsov, D*. Nagrada sas zlaten medalyon. -In: v-k „Nova Balgaria“, br. 54, 17 dek., s. 4/211).
- Коцов 1876: *Коцов, Д*. Ц. (без загл., уводна статия) –В: в-к „Нова България“, г. I, бр. 55, 23 дек., с. 1/212 (Kotsov 1876: *Kotsov, D*. Ts. (bez zagl., uvodna statiya) –In: v-k „Nova Balgaria“, g. I, br. 55, 23 dek., s. 1/212).
- Маринов 2008: *Маринов, А*. Малко известни документи за Лейди Странгфорд. Litternet, 05.07., № 7/104 (Marinov 2008: *Marinov, A*. Malko izvestni dokumenti za Leydi Strangford. Litternet, 05.07., № 7/104).
- Несторова 1991: *Несторова, Татяна*. Американски миссионери сред българите 1858 – 1912. София: УИ "Св. Климент Охридски", 1991, 121 с. (Nestorova 1991: *Nestorova, Tatyana*. Amerikanski misioneri sred balgarite 1858 -1912. Sofia: UI "Sv. Kliment Ohridski", 1991, 121 s.).